

Sergiu și Constantin Flondor pe strada – Kobilanskaia (fostă Iancu Flondor) Cernăuți 2009

**Sergiu Mircea Flondor (n. 1930, Cernăuți, Bucovina de Nord)
Interviu realizat de Adrian Onică (24 mai 2010, Timișoara)**

“Când a început războiul m-a impresionat faptul că au bătut clopotele și cetățenii care erau pe stradă se opreau, își scoteau pălăria și se închinau, iar alții se puneau chiar în genunchi”

(Povestii-mi despre dvs.) Numele meu este Sergiu Mircea Flondor, m-am născut în Cernăuți în anul 1930, 1 august. Prima parte a copilăriei am petrecut-o pe strada, pe atunci, *Iancu Flondor*. Se numea în timpul Austro-Ungariei *Herngasse*. Acolo am locuit până în anul 1937-38. Părinții mei.. tata se numea Dumitru Flondor iar mama Claudia, născută Ivasiuc. Tatăl meu atunci când am locuit pe strada Flondor era funcționar la Societatea de telefoane. El se ocupa de construirea liniilor telefonice, mai ales în Basarabia. Era foarte des plecat și de câteva ori am fost și eu cu el și cu mama mea, în diferite locuri. Am fost la Chișinău, în partea de sud, în fine... Copil fiind, mi-a plăcut și a fost frumos. După primul refugiu, tatăl meu a lucrat la fabrica de zahăr, din Cernăuți, Jucica Veche. Acolo a fost încadrat ca secretar la serviciul mobilizare. Pe atunci începuseră deja vremurile tulburi.

Mama mea a fost absolventă a liceului de fete, pedagogic, din Cernăuți. Nu și-a exercitat profesia. După absolvire a fost câțiva ani funcționară la o bancă. După ce m-am născut eu, a rămas casnică și așa a rămas până la sfârșitul vieții. Am locuit împreună cu bunicii din partea mamei, până în '37, pe strada Flondor. În '37 s-a produs mutarea, din vechea locuință într-o altă locuință pe strada Arboroasa, cum se chema atunci, colț cu Ștefan cel Mare. Din cauza acestei mutări - deja se născuse și fratele meu în '36, în decembrie - am

fost luat de o foarte bună prietenă a mamei mele, care locuia la București. Așa am plecat la București, numai eu, unde am și făcut clasa I primară. La București, prietena mamei locuia împreună cu familia în cartierul Grant, în apropiere de Gara de Nord. Atunci am făcut cunoștință cu Bucureștiul, prietena mamei mi-a arătat multe locuri frumoase și interesante. Un an am stat acolo, până am absolvit clasa întâi primară, apoi m-am întors la Cernăuți, în noua locuință.

La București prietena mamei m-a dus în Cișmigiu, parcul Herăstrău, parcul Carol I. Cel mai mult mi-a plăcut Muzeul Antipa, cu dioramele ce reprezentau viața unor animale și acel schelet de mamut uriaș care m-a impresionat. În multe locuri pe unde am fost, mi-a plăcut foarte mult. Domnea acel *parfum* specific din perioada interbelică. Bucureștiul era supranumit „micul Paris”, era altă lume.

M-am întors la Cernăuți în toamna lui 1938 și am continuat școala primară. A fost o perioadă destul de liniștită. Pentru mine nu a fost ceva deosebit în afară de faptul că eu m-am îmbolnăvit de scarlatină în 1939 și am rămas internat la spital câteva săptămâni. Am revenit acasă în preajma Paștelui din 1939. În 1939 am fost martorul unui eveniment care mi-a rămas întipărit în memorie, începuse războiul. După pactul Ribentrop-Molotov, Polonia a fost împărțită între Germania și Uniunea Sovietică. Atunci a pornit războiul în septembrie și foarte mulți polonezi s-au refugiat în România. A fost o înțelegere cu Guvernul Român care a permis refugiaților să treacă prin România. Așa a fost și cu tezaurul. Ce m-a impresionat a fost că refugiații au trecut prin Cernăuți. Erau coloane de căruțe, trăsură, automobile, camioane, biciclete și foarte mulți pe jos, foarte multă lume. Au trecut chiar pe strada de la grădina publică, strada Ștefan cel Mare, au traversat Piața Unirii și după aceea au plecat. Unii au și rămas. Au rămas până la al doilea refugiu.

(*Acești oameni știau unde se duc?*) Nu știau, de aceea au fost găzduiți chiar de populație, chiar vecinii noștri ieșeau și le dădeau mâncare, le ofereau chiar locuință. În orice caz a fost ceva trist, care m-a impresionat. Acolo în strada Arboroasa știu că, la îndemnul bunicului meu care mi-a cumpărat o vioară și mi-a luat și un profesor, am început să învăț să cânt la acest instrument. Câteva luni am exersat la vioară, dar am abandonat studiul, din cauza refugiuului... Consecința a fost că nu cânt la nici un instrument.

A venit anul 1940. În acel an, în iunie, s-a produs acel ultimatum conform tratatului de care am amintit. Rușii au somat guvernul României ca să cedeze Basarabia și nordul Bucovinei. Și în ultimatumul care l-au dat cereau ca în 24 de ore Cernăuțiul să fie liber. România a cerut un răgaz de patru zile, dar lucrul acesta nu s-a mai întâmplat. Tatăl meu a aflat despre venirea rușilor... bine se știa, toată lumea știa că vor venii rușii, dar nu știau că se va produce lucrul acesta repede. Asta a fost în 29 iunie, cred. Tatăl meu avea o rudă de-a noastră, Nicu Flondor, primar al Cernăuțiului. El vizitându-l pe Nicu Flondor la primărie, acesta i-a spus: „Te pregătești și pleci imediat pentru că rușii mâine vor fi aici”. Tata s-a întors acasă, nu mai spun ce s-a întâmplat noaptea. Noi copiii dormeam liniștiți, dar ce a fost în sufletul părinților, al bunicilor... S-au făcut bagaje și a doua zi dimineața am fost pregătiți pentru plecare. Bunicii au rămas acolo, am plecat numai tata, mama, fratele meu și cu mine. Voiam să plecăm cu trenul. Am ieșit din casă pe strada Ștefan cel Mare. De la grădina publică și Piața Unirii până la gară era o linie de tramvai. Vizavi era stația de tramvai, am așteptat tramvaiul dar nu mai circula. Nu se vedea nici un mijloc de transport în Cernăuți. Aveam două valize, cât au putut să ducă. Restul lucrurilor a rămas acolo. (*Unde plecați?*) Le prietena aceasta de care am vorbit, la București. Ea se mutase din cartierul Grant în Calea Plevnei. Atunci a fost un noroc pentru că a apărut o birjă cu cai și tata care îl și cunoștea pe vizitiu, l-a oprit, ne-a luat și a zis să mergem la gară. Totul a decurs bine până am trecut de Piața Unirii. În apropierea gării se adunau deja grupuri de manifestanți cu steaguri roșii, am aflat după aceea că erau tineri evrei, erau și ucraineni printre ei și în afară de asta... nici autoritățile nu mai avea posibilitatea de a controla situația în Cernăuți. S-a deschis închisoarea și au ieșit toți condamnații, se ocupau de tot felul de lucruri. Manifestanții așteptau armata sovietică și mai târziu am aflat că ei baricadaseră drumul spre gară ca să nu mai plece nimeni. La vederea lor, tata a spus birjarului: „Nu te oprești, dai bice cailor și mergi înainte”. Așa a făcut acest vizitiu, caii au pornit în galop și am trecut de acești manifestanți care s-au dat la o parte. Am trecut și

am ajuns la gară și ne-am îndreptat spre tren. Era ultimul tren care pleca din Cernăuți. Era în gară...; pe acoperișul vagoanelor erau militari români cu puști mitralieră care erau puse în poziție de tragere. Pentru mine era foarte interesantă treaba asta. Era dramatic. Trenul a pornit, era plin. Am ieșit din Cernăuți și la un moment dat cum calea ferată era paralelă cu șoseaua, am văzut din tren blindatele rusești care intrau în Cernăuți. Până în București totul a fost în regulă. La București am fost primiți de familia prietenei mamei și chiar am rămas acolo în Calea Plevnei, nr. 42... e o casă care e și acum în picioare. Acolo am primit o locuință la mansardă, sub acoperiș și de-acolo am trecut prin diferite peripeții, ne-am mutat la parter, apoi la et. 1 unde nu am stat mai mult decât o zi pentru că s-a produs cutremurul din 1940. Atunci s-a prăbușit blocul Carlton din București. A fost singura clădire care s-a prăbușit. (*A fost puternic?*) A fost de aproape șase grade. După cutremur a fost rebeliunea legionară. A durat trei zile. (*Ce-ați făcut?*) Am stat ascunși în casă. Vizavi de această casă era, și este și acum, Universitatea. Pe atunci era Facultatea de Drept acolo. Studenții, mulți dintre ei, au fost legionari. Luptele s-au dat între legionari și armată. Într-o zi s-au auzit focuri de mitralieră în stradă. La noi era tocmai în vizită o mătușă cu soțul ei din Basarabia. Erau la masă. Atunci cu toții ne-am ascuns sub ferestre. Înainte de rebeliune s-a petrecut un masacru în cartierul Dudești, cartier locuit în special de evrei, unde legionarii au dat foc caselor. Legionarii defilau în formație, erau cu cămăși verzi și cântau cântecele lor: *Sfântă tinerețe legionară* și altele. Voiau să preia puterea. Atunci un pluton din asta de legionari trecea pe Calea Plevnei și câțiva dintre ei au venit în casa unde locuiam și căutau evrei. Erau înarmați cu pistoale, l-au somat pe tata, tata trebuia să stea cu mâinile ridicate și au început să caute prin dulapuri. (*Ați fost martor la acest episod?*) Da am fost martor. La un moment dat au găsit un pistol jucărie. Au făcut pe nebunii, au zis: "Aveți arme aici.." În fine, s-a lămurit totul și pe urmă au plecat. (*S-au speriat părinții...*) Da, bineînțeles. Lumea era speriată, în toată casa că ei au umblat peste tot. Atunci am aflat de asasinarea lui Iorga. A trecut și asta. Eu am urmat acolo clasa a patra primară, la școala ce se numea *Cuibul cu barză*, pe Știrbei Vodă. De la locuința noastră mergând la dreapta se făcea strada Berzei, care dădea pe Știrbei Vodă. Sus era o biserică unde se spunea că pe acoperiș odată a poposit o barză care și-a făcut cuib. Și așa a rămas numele și al bisericii și al școlii. Acolo am făcut un an. Am terminat școala primară și am dat admitere la liceul Gheorghe Lazăr din București. Am dat numai admitere pentru că se apropia reîntoarcerea la Cernăuți. Bunicii rămăseseră la Cernăuți în speranța că nu va dura mult și vom veni înapoi. În urma unei convenții între Uniunea Sovietică și Germania, nemții au condiționat ca etnicii germani din Cernăuți să fie lăsați în pace și cine dorea se putea repatria în Germania. Bunicii mei văzând care este situația în Cernăuți și că nimic nu se mai îndreaptă s-au înscris și ei și s-au refugiat în Austria, care pe atunci era anexată Germaniei. Bunica era de etnie germană, iar bunicul era rutean. (*Când au plecat din Cernăuți?*) Păi noi ne-am refugiat în iunie și ei au stat până în toamnă și au plecat la Gratz unde era un lagăr de refugiați din România. Casa a rămas. Erau încartiruiți niște ofițeri sovietici cu familiile în casă. Au povestit, mai ales bunica, a povestit tot felul de întâmplări cu aceste familii de ofițeri ruși. Gradul lor de civilizație era la pământ..., nici nu exista. De exemplu când făceau baie, făceau baie în colectiv, toată familia. Stăteau pe marginea căzii de baie cu picioarele în apă. Asta era baia lor. Iar o soție a unui ofițer găsisese în dulap rufărie a părinților și s-a îmbrăcat cu un combinezon al mamei și a ieșit în oraș la plimbare. Asta era. (*Cât au stat bunicii în Austria?*) Au stat până la începutul războiului în '41. A început războiul, românii s-au aliat nemților și atunci au rămas în istorie cuvintele lui Antonescu: "Ostași vă ordon: Treceți Prutul!". Atunci n-a mai durat mult, știu când a început războiul m-a impresionat faptul că au bătut clopotele și cetățenii care erau pe stradă se opreau, își scoteau pălăria și se închinau, iar alții se puneau chiar în genunchi. (*Erați la București?*) Da, atunci s-a declarat război rușilor. Mai târziu, după o lună au început bombardamentele rușilor asupra Bucureștilor. Era o *distracție* pentru că toată lumea stătea pe stradă și privea în sus cum sunt prinse avioanele de reflectoarele unității antiaerene, urmărit și vânați. (*Era noapte?*) Da, era noaptea și lumea era pe străzi. Bombele în majoritate nu explodau pentru că a fost armamentul livrat de nemți în perioada când nemții erau aliații lor. Și atunci erau foarte multe bombe umplute cu nisip. Ele cădeau, provocau daune dar nu explodau. (*Au ieșit și părinții dumneavoastră noaptea?*) Da, stăteam cu părinții și ne uitam la *spectacol*.

Ne-am întors la Cernăuți spre toamna lui '41 și nu ne-am mai întors în locuința pe care am avut-o, tata a primit o locuință pe strada Alexandru Vasilco, nr. 6. Imobilul a fost proprietatea unui evreu și casa a fost rechiziționată de autorități. Era proprietăreașă o doamnă bătrână, Seckler se numea. Proprietăreașă era văduvă, a rămas în locuință la etaj. Casa avea parter și un etaj, la etaj era doamna Seckeler, bătrâna și venise din București un om de afaceri care se ocupa cu exploatarea petrolului cu un băiat al lui, cu care m-am împrietenit, și care stăteau tot la etaj. Jos la parter erau două apartamente, în unul stăteam noi copiii cu părinții și în apartamentul de alături stătea fiul bătrânei Seckler cu soția și o fetiță. Apartamentul avea trei camere, fiul doamnei Secker stătea într-o cameră, iar în celelalte două camere stăteau bunicii noștri. (*S-au întors din Austria?*) Da. (*Cu ce s-a ocupat tata în București?*) Tata a fost funcționar la o societate petroliferă Concordia și acolo a funcționat cât am stat. După aceea s-a întors la Cernăuți la fabrica de zahăr. Tata avea un prieten, fost coleg de liceu..., liceul tatei era vizavi de locuința noastră din Arboroasa. Era liceul teoretic Mitropolitul Silvestru. Acel coleg, Panaitescu Alexandru, cu care a rămas prieten toată viața și pe care l-a cunoscut la liceu... era fiul șefului poliției din Cernăuți. Alexandru, și-a urmat părintele și a activat în Serviciul de Contraintformații al armatei. A și fost pe frontul de răsărit și într-o zi, chiar acolo pe Calea Plevnei l-am văzut îmbrăcat militar. De ce insist asupra acestei persoane? Pentru că mi-a fost foarte apropiată... El mi-a dăruit primele cărți... Am primit volume de poezii de Eminescu, Coșbuc, Vasile Alecsandri și Goga. Acele cărți le-am păstrat, le am și acum. Mi-a deschis plăcerea de a citi, mai ales poezii. Mai târziu mi-a făcut cadou o serie întregă de cărți de Jules Verne. După al doilea refugiu, când am ajuns aici în Timișoara, venea foarte des în vizită la noi și stătea la noi.

(*Cum a fost la Cernăuți în perioada dintre primul și al doilea refugiu?*) Am stat în casa familiei Seckler, avea o grădină foarte frumoasă unde eu și fratele meu am petrecut mult timp la joacă. Fratele meu a urmat grădinița particulară care își avea sediul în grădina familiei și a avut-o colegă pe fetița lui Seckler. Tata m-a înscris la Liceul Comercial din Cernăuți, unde am urmat doi ani și jumătate, fiindcă a intervenit al doilea refugiu. Tata era la serviciu la fabrica de zahăr.

După izbucnirea războiului în '41 în Răsărit, tata s-a consultat cu familia, respectiv cu mama, ce urmează să facem. Corespondam și cu bunicii la Gratz pe care îi întrebam dacă venim și noi acolo sau vin ei în România. Până la urmă tata s-a hotărât să rămânem în România, să ne întoarcem la Cernăuți. S-au întors bunicii cu un vapor pe Dunăre până la Giurgiu. Acolo a mers tata, i-a întâmpinat și au venit la București. (*Ce au făcut în Austria?*) Au stat în lagăr. Au dus-o bine acolo și din punct de vedere al hranei, al cazării și al banilor. Pentru că întorcându-se în România, eu imediat am primit cadou o bicicletă și tata un acordeon. (*Ce vârstă aveau bunicii?*) În jur de 70 de ani. I-a luat pe bunicii de la Giurgiu, au venit în București și apoi am plecat la Cernăuți.

(*La Cernăuți vă întâlneți și cu alți Flondori?*) Nu, nu. Tata era în legătură și cu alți Flondori, cum era Șerban Flondor de la București... tata avea legături, dar eu nu. Eu am avut un prieten de joacă, Barbu Olănescu de care n-am mai știu nimic după ce ne-am refugiat. El era fiul unui proprietar al unei fabrici. (*Prieteni de alte etnii aveau?*) Am avut un prieten polonez cu care am făcut împreună clasa a II-a. Pentru că tatăl lui lucra tot la fabrica de zahăr, am fost împreună în refugiu și am și urmat după aceea liceul în continuare. (*Cum se numea?*) Czerni Wilhelm.

(*Povestii-mi despre al doilea refugiu.*) În apropierea momentului refugiului, de data asta era suficient timp, în care familia mea s-a pregătit. Știam deja unde vom merge, lângă Craiova, la Podari, unde era o fabrică de zahăr în construcție. Atunci bagajele astea, mobilă și alte bagaje mari au fost trimise din timp cu trenul. Acolo au fost depozitate... unele au ajuns și aici. Din vechea locuință de pe strada Arboroasa tata a reușit să recupereze o parte din mobilier. (*Când ați plecat din Cernăuți?*) În '44, luna martie... atunci am plecat. Eram elev, dar a trebuit să întrerup. Am plecat cu toții de data asta, și bunicii din partea mamei și bunica din partea tatei. Am plecat la București, din nou la prietena mamei. (*Erați destul de mare.*) Eu aveam aproape 14 ani, iar fratele 7 pe 8 ani. În primul moment am rămas la București unde am stat circa o lună. (*Cum se numea prietena mamei?*) Romanovschi Alexandra. Ei inițial au fost tot cernăuțeni, numai că soțul prietenei, Erich Romanovschi, care lucra la căile ferate, a

fost avansat la serviciul de căi ferate la București. Atunci s-au mutat toți. Era șeful contenciosului căilor ferate pe atunci.

În 4 aprilie a fost primul bombardament în București. Noi am plecat înainte cu o zi. Era vorba ca să ne amânăm plecarea cu o zi, să plecăm a doua zi. Dacă plecam a doua zi nu mai eram aici pentru că gara a fost bombardată. Atunci a fost marele bombardament de care am scăpat, dar călătoria de la București până la Craiova a durat aproape o săptămână, pentru că nu mai circula nimic, totul era dat peste cap. Am petrecut câteva nopți afară pe lângă tren, în câmp, acoperiți cu pături. Trenul se oprea și în timpul zilei când se dădea alarma. Veneau anglo-americanii cu avioanele, bombardau Bucureștiul, orașul era bombardat zilnic... și atunci trebuia să evacuăm trenul. Ieșeam din tren, ne ascundeam prin tufișuri. Când am ajuns la Craiova, deja s-a dat alarma, noi ne-am adăpostit în niște tranșee în fața gării... știu că atunci pe mine m-a cuprins frica, tot plângeam și spuneam: "Când plecăm de aici?" Numai Bucureștiul era bombardat, însă era alarmă în toată țara. În sfârșit au venit după noi, am plecat la Podari, acolo am primit locuință. Știu că zile bune, cam o săptămână, veneau avioane dinspre apus și atunci toată lumea ieșea afară și se uita pe cer și numărau câte avioane sunt... Mergeau spre București. La un moment dat un avion american și-a aruncat bombele acolo, asupra fabricii. Bombele nu și-au nimerit ținta sau a fost pur și simplu un avion care se întorcea, era avariat și trebuia să scape de încărcătură. Bombele au căzut pe lângă, pe undeva în Podari. De-atunci s-a terminat și cu număratul. Tata ne-a mutat pe mama, pe noi copiii și pe bunica în sat la Podari, pentru că totuși fabrica era un obiectiv care putea fi bombardat. (*Doar bunica era cu dumneavoastră?*) Bunicul era bolnav și de aceea a rămas în fabrică cu tata.

Tata a avut o misiune foarte grea pe care a scos-o la capăt și pentru asta îi suntem recunoscători. Nu e un lucru simplu, două refugii și un război, bombardamente. La această fabrică în construcție, la Podari, nu mai avea serviciu. Noi am ajuns acolo în '44 în toamnă, tata era șomer, nu avea serviciu, iar în '45 au venit în fabrică, au ocupat fabrica rușii. Au făcut acolo un depozit de subzistență care avea magaziile fabricii umplute cu alimente aduse de ruși. Toate alimentele erau din Germania. Acolo tata s-a angajat ca tractorist. În perioada aceea am dus-o așa cu o leafă destul de redusă. Norocul nostru a fost că bunica avea pensie, era pensionară. Murise bunicul la Podari, în '44 și bunica avea pensie de urmaș. Și din pensia asta ne-am întreținut cu toții și cu puținii bani pe care-i câștiga tata la ruși. A fost foarte greu, pensia bunicii era destul de mică dar venea regulat. (*Mergeați la școală la Podari?*) În '45 am întrerupt din cauza tulburărilor care aveau loc. Rușii treceau prin Craiova spre front. S-au întâmplat acolo multe drame, mai ales în sat: incendii, noaptea se auzeau femei care strigau după ajutor, treceau coloane de prizonieri germani. Știu că un prizonier nu mai putea merge și imediat l-au împușcat. Sătenii l-au înmormântat în cimitirul satului, la căpătâi a fost o cruce și pe cruce i-au pus casca. O oarecare ordine a fost în 1946. În '46 tata m-a înscris pe mine la școală, la Liceul Comercial din Craiova unde am făcut o clasă împreună cu prietenul meu Willi. S-a refugiat cu familia din Cernăuți. Numai un an am fost împreună pentru că ei în anul următor, în '47, și-au dat seama ce se va întâmpla la noi în țară și s-au repatriat, au plecat în Polonia. (*Ați mai corespondat cu Willi ulterior?*) Foarte slab. A fost un schimb de scrisori, n-am întreținut legătura cu Willi, lucru de care îmi pare rău pentru că era un foarte bun prieten.

Fratele meu făcea școala primară din Podari și acolo a și terminat-o. În anul școlar '47-'48 deja era înscris la liceu. Atunci s-au unificat, nu mai existau licee de specialitate, teoretic, pedagogic, comercial... era liceu unic. Fratele meu era elev la liceul unde eram și eu, dar nu mai era Liceul Comercial. Acolo a făcut clasa I. (*Părinții au primit locuință în Podari?*) Da. Toată perioada asta cât am fost la școală în Craiova, părinții erau la Podari. În Craiova am făcut școală trei ani. În '48 am venit la Timișoara. (*Cum ați ajuns în Timișoara?*) Bineînțeles că tata deja se interesa ... nu putea să rămână în serviciul pe care îl avea la Podari. Fratele tatei ajunsese la Timișoara, tot refugiat. (*Cum se numește?*) Victor Flondor. Împreună cu familia s-a refugiat din Cernăuți direct la Timișoara. Pentru că fratele tatei a rămas la Societatea de telefoane și prin această societate a ajuns la Timișoara. Acest fapt l-a determinat pe tata să caute un serviciu la fabrica de zahăr la Timișoara. Și într-adevăr într-o zi a primit răspuns că el poate veni. Și-atunci a plecat. Asta a fost în '47. a venit la Timișoara, a primit un post și urma să venim și noi. Mama a fost o dată în vizită la tata, a văzut cum este Timișoara și atunci în vara lui 1948... am terminat școala la Liceul comercial și imediat după asta ne-am

mutat la Timișoara. Am primit și o locuință aici pe strada General Dragalina. Tata s-a angajat la fabrica de zahăr, pe mine m-a înscris la Liceul comercial care s-a transformat... atunci a avut loc reforma învățământului și Liceul comercial s-a despărțit în alte câteva școli, eu am rămas la școala medie tehnică financiară. Era aproape de casă, tot pe General Dragalina. Aici a fost complexul Notre Dame. Sediul școlii făcea parte din acel complex, dar nu mai era Notre Dame, a fost naționalizat. Primul meu contact cu Timișoara a fost în iunie 1948 când am locuit câteva săptămâni la fabrica de zahăr până când a primit tatăl meu locuință. Veneam în oraș cu autobuzul. Știu că la prima mea călătorie de la fabrica de zahăr în Timișoara, am luat tramvaiul și m-am dat jos în centru, la catedrală, era o splendoare, oraș grădina. Eu am avut impresia că mă aflu în rai. Mi-a plăcut și am și rămas, îmi place. E al treilea oraș după Cernăuți și București. La București am mai revenit datorită și profesiei. Aveam multă treabă la București, eram foarte des acolo. Am făcut facultatea la București, dar nu la cursuri de zi. A trebuit să întrerup liceul pentru că din cauza diferitelor întreruperi n-am ajuns la ultima clasă de liceu care m-ar fi scutit de armată. Și așa am fost încorporat și am fost luat la armată. Armata am făcut-o lângă București spre Giurgiu, la Mihai Bravu în brigada de artilerie. Acolo am făcut doi ani după care m-am întors tot aici. Am terminat liceul și m-am angajat tot la fabrica de zahăr câteva luni. Eu tot urmăream să-mi continui studiile. Am prins perioada aceea când în universități nu mai erau primiți decât fii de muncitori, activiști, foști ilegaliști. Nu aveam ce să fac. Trebuia să îmi iau un serviciu. Așa am stat în serviciu până în anul 1962-63. În momentul în care s-a abrogat acea lege și a fost liber pentru toată lumea atunci m-am înscris și am urmat timp de șase ani la fără frecvență Academia de Studii Economice din București. Atunci m-am împrietenit cu o verișoară a cărei părinți erau bucureșteni. Acolo am și stat, am locuit când veneam la facultate. Ne-am împrietenit foarte mult și acum suntem în legătură de prietenie cu verișoara mea, eu de două ori pe an mă duc la București și o vizitez. (*Face parte tot din neamul Flondorilor¹?*) Oarecum, nu are numele de Flondor, dar pe arborele genealogic apare. În 1969 am terminat facultatea. În sesiune mergeam la București, în februarie, iulie și toamna, în octombrie. (*Unde lucrați între timp la Timișoara?*) În primă fază am lucrat la fabrica de zahăr după care am cunoscut-o pe soția mea care lucra la CFR, la o întreprindere de restaurante și vagoane de dormit. Și pentru că ne întâlneam greu, eu trebuia să vin de la fabrică... ea mi-a propus să vin acolo la această întreprindere. A vorbit cu șeful ei și am fost acolo la un scurt examen și m-au primit. Atunci am lucrat la această firmă din 1954 până în 1960. Această firmă a fost transformată, începuse nebunia la noi în țară se înființau și desființau ministere, se reorganizau, primeau altă denumire, a fost o zăpăceală. Eu timp de un an am avut locul de muncă în Timișoara după care m-au mutat la Șag unde am stat până în decembrie 1960. Am revenit în Timișoara, am trecut pe la o întreprindere de prelucrare a laptelui, am fost și la Gostatul Șag și în cele din urmă am ajuns la Oficiul de Gospodărire a Apelor, transformat în Direcția Apelor Mureș Banat-cu sediul în Târgu Mureș și apoi Direcția Apelor Timișoara-cu sediul în Timișoara, unde am rămas până la pensie. Am terminat facultatea când eram la Ape. (*Cum ați cunoscut-o pe soție?*) Pe soția mea am cunoscut-o în Timișoara printr-un prieten din armată, un anume Bădescu Nicolae. Eu o remarcasem prin oraș dar nu s-a ivit nici un prilej ca să facem cunoștință. Și odată fiind cu Nicu Bădescu în oraș văd că el o salută. „O cunoști pe respectiva persoană?”, am zis. „Păi da”. Aici pe strada care merge spre gară, tot pe Dragalina, au fost construite blocurile astea și era un club al Întreprinderii metalurgice bănățene care s-a transformat apoi în U.M.T., unde se organizau seri de dans. Și aici am cunoscut-o. Am stat destul de mult împreună, iar apoi ne-am căsătorit în noiembrie 1967. (*Spuneți-mi câte ceva și despre soția dumneavoastră.*) Soția mea este din Bihor. Părinții ei... mama era casnică, iar tatăl era plutonier în Jandarmerie. După instaurarea comuniștilor a fost la miliția feroviară. (*Cum se numește soția?*) Butaș Floare Lucica și este născută în 1929. (*Cum vă distrați în Timișoara în acea perioadă?*) În perioada când nu eram căsătoriți ne plimbam foarte mult. A fost o perioadă foarte lejeră, nu aveam nici un fel de obligații, mergeam foarte des la cinematograful. (*Sport ați practicat?*) Doar așa sporadic, tenis de masă și mai intens am practicat șah, sportul minții, de care m-am lăsat acum cu înaintarea

¹ Vezi arborele genealogic și indicele explicativ cu numele persoanelor din familie în volumul *Dulce-amar. Povestea unui refugiat din Cernăuți* de Sergiu Flondor, Editura Corint, București, 2017.

în vârstă. Am avut un computer pe care l-am primit din Germania cu diferite jocuri, printre care era și șahul. Având posibilitatea să joc oricând și la diferite grade de dificultate mi-a pierit atracția față de șah. (*Ați mai fost la Cernăuți?*) La Cernăuți am fost o singură dată, în toamna trecută. Am vizitat casa în care am stat. (*Cum v-ați simțit acum la Cernăuți?*) Drept să spun, în comparație cu alții care spun că li s-a frânt inima văzând Cernăuțiul, mie mi-a plăcut. Am găsit un Cernăuți curat, îngrijit, centrul acela este minunat și oamenii sunt foarte prietenoși. Nu mai sunt oamenii de când eram noi, sigur, nu se mai vorbește românește. Eu am fost scutit de a conversa cu ucrainenii, pentru că am fost cu fratele meu și cumnata. Iar cu ei s-a înțeles cumnata mea, care nu știe ucraineană, dar așa.. rupea, în engleză, nemțește.

În Timișoara am stat pe General Dragalina, cum am spus. Acolo era un imobil al fabricii de zahăr unde am avut o locuință foarte bună, cu trei camere, dependințe. Era o casă nouă și din păcate nu am putut rămâne acolo pentru că în acea perioadă, 1950, s-a înființat o școală tehnică medie de industrie alimentară pe care au plasat-o în clădirea aceea. Atunci noi am primit locuință aici pe Bulevardul Tinereții - pe vremea aceea se chema Jdanov - iar după 1989 a primit numele de Regele Carol I (*Aici au stat și părinții?*) Da și părinții și fratele până când s-a căsătorit și bunica. Am putut să o cumpărăm dar nu am cumpărat-o, din considerente obiective. Acum e a proprietarului, un evreu care se află în Elveția. Se duc tratative... La parter este Teatrul de Păpuși, pe care Consiliul Județean este dispus să-l cumpere. Acum se duc tratative și probabil că va fi cumpărat.

La fabrica de zahăr era acest serviciu *mobilizări*, avea o denumire mai lungă, prescurtat îi spunea MONT. Acest serviciu avea legătură cu armata română și se ocupa cu mobilizarea personalului tocmai pentru a nu merge pe front, a nu fi luat în armată. Datorită faptului că fabrica era considerată un obiectiv strategic, să nu fie luați pe front cei care lucrau în fabrică. Tata era o persoană foarte importantă atunci pentru că mulți se învârtteau în jurul lui să-i scape de front. Atunci pe mulți i-a scăpat de frontul de răsărit și mai târziu cred că l-au uitat, sau deja tata era prea în vârstă. Tata s-a născut în 1908 și mama în 1904. (*A făcut armata tatăl dumneavoastră?*) Da, termen redus la Regimentul 12 Călărași, cavalerie. Avea calul propriu, calul familiei. (*Cine era mai sever în familie, tata sau mama?*) Tata era. El avea niște reguli, la masă toată familia ... nu se vorbește la masă și se mănâncă tot ce se pune în farfurie. Sau nu ai voie să te scoli de la masă în timp ce nu s-a terminat masa. Atunci problemele erau cu noi copiii și în special cu fratele care era mic și neastâmpărat. Asta în ce privește masa. Eu știu că am avut un conflict cu tata la București în timpul primului refugiu, acolo în Calea Plevnei, pentru că eu nu am putut ...și nici acum nu pot să sufăr această supă de arpacaș. Se făcuse o supă de arpacaș, cu smântână, felie de lămâie, ce eu nu puteam să sufăr și n-am putut să mănânc. Și tata (*râde*) a insistat ca eu să mănânc, încât mie mi-a fost rău și atunci el a cedat. În armată, unde de regulă se dădea arpacaș, n-am mâncat niciodată. (*Cum era mama?*) Mama era o femeie liniștită, avea puțini prieteni. Prietena bună era Alexandra Romanovschi. Era atentă cu noi copiii. Regulile de comportament le-am învățat atât de la bunici, cât și de la părinți. (*Ați învățat limbi străine de mic?*) Da, prima limbă pe care am vorbit-o a fost limba germană. Și limba română am învățat-o la București în clasa I, până atunci nu știam o boabă. Am făcut grădinița în germană. (*În ce limbă vorbeau părinții în familie?*) Părinții vorbeau în germană, ca și bunicii, și între ei, tata și mama vorbeau în franceză mai ales ca să nu înțelegem noi, copii. Limba franceză am făcut-o și eu în liceu. (*Unde s-a născut tata?*) În Basarabia la o moșie a Flondorilor, la Volcineț. Volcineț este o localitate mai aproape de Hotin. (*Ați fost acolo în vacanță?*) Eu am cunoscut o singură moșie, moșia de la Cupcina unde am fost destul de des în vacanță copil fiind și care era a mătușii mele Natalia Dobrogaeva, după numele de domnișoară și Ciolac, după căsătorie. Era soția lui Iura Ciolac. Erau oameni foarte primitivi și calzi. Acolo am petrecut multe vacanțe. Ei, săracii, au avut o soartă foarte.... mătușa mea, când frontul venea spre România.... trecuse de Basarabia, de Cupcina. Ea lucra la nemți într-un lazaret, un fel de spital de campanie. Și acolo a cunoscut un ofițer neamț și văzând care e situația cu războiul, ea l-a însoțit pe neamț până în Belgia. Și a ajuns la Liège. Acolo s-a stabilit și a trăit până a trecut în lumea dreptilor. Iura Ciolac s-a refugiat la București. El avea un frate, Serioja, la Craiova. Iura și-a găsit sfârșitul în timpul unei călătorii pe care a făcut-o de la București la Craiova, la fratele lui. După spusele

martorilor, în tren a intrat în vorbă cu rușii, majoritatea basarabenilor știau rusește, și până la urmă s-au certat. L-au dat jos din tren, l-au dus într-o pădure și acolo l-au împușcat. Știu că atunci s-au făcut cercetări, era situația tulbură.

Ei stăteau la Cupcina numai în timpul verii. Chiar acum, când am fost la Iași cu fratele meu la acest congres de genealogie și heraldică, s-a prezentat o comunicare a unei persoane din Basarabia pe care a cunoscut-o fratele meu. Și el a prezentat o comunicare despre familia Flondor, ramura basarabeană. Foarte interesant ce spune el, nu are mărturii scrise, numai mărturii orale. Și spune că toți acești moșieri, pentru că erau la Volcineț, pe urmă erau la Glina, moșii ale Flondorilor.. da spune, că toți moșierii aceștia basarabeni își petreceau anotimpurile ploioase și reci la Cernăuți. Așa a fost și familia aceasta Ciolac, ei iarna erau la Cernăuți. Ne vizitau, veneau la noi...

(Cum era societatea din Cernăuți pe atunci, relațiile dintre familii?) Când eram mai mare știu că aveam multe cunoștințe care ne vizitau. Cel mai des se întâlneau la partide de bridge. Acolo se organizau partide de bridge de câteva ori pe săptămână. Tata și mama erau doi jucători de bridge, pe urmă venea de la fabrică un coleg, Leon Levițchi cu care tata avea relații foarte bune. Am fost în excursii cu el la Putna, în fine erau legături foarte strânse. Al patrulea jucător era Alexandru Panaitescu. Bineînțeles tata era maestru. Și atunci îi critica pe ceilalți și îi învăța cum trebuie jucat. Pe urmă aici în Timișoara acest grup de bridge s-a refăcut și am intrat și eu. Era tata, mama, Panaitescu Alexandru și eu. Mai târziu a venit și fratele lui tata. După aceea când tata s-a prăpădit, am rămas în echipă mama, eu, fratele lui tata și ginerele lui. Ne-am întâlnit și în Timișoara destul de des, dar nu era ceva organizat, petreceam timpul liber. *(Cum v-ați integrat în societatea timișoreană?)* În societatea timișoreană am legat prietenii cu puțini oameni. Un prieten bun a fost acest Bădescu Nicolae cu care am făcut armata. După aceea, în urma căsătoriei fratelui meu, am avut legături destul de strânse cu familia cumnatei mele, fratele ei și familia sa, familia Străin.

La Cernăuți am avut un prieten Barbu... după al doilea refugiu noi am pierdut contactul. Și de-abia peste ani de zile, acum doi ani ne-am reîntâlnit la București. El a făcut multe investigații ca să mă găsească. Acum locuiește în Germania. S-a interesat și până la urmă a „aflat” că eu nu mai sunt în viață. În fine. În cele din urmă m-a găsit. Cu el am legături acum. *(Ați avut probleme cu regimul din cauza numelui de Flondor?)* Eu personal n-am avut. Tata a avut probleme la fabrica de zahăr, în sensul că îl considerau un dușman al poporului. Era apreciat la fabrică însă n-a putut să avanseze, din contra, a dat înapoi. Pe el pensia l-a găsit ca muncitor la laboratorul cu termometre. Mama a fost casnică, n-a avut probleme cu regimul. Fratele meu a avut. Pentru că el, era deja o persoană cunoscută.

(V-a plăcut să aveți un frate mai mic?) Da, mi-a plăcut. L-am văzut prima dată când a fost adus acasă de la clinică. Eu aveam șase ani și el zero. L-au adus acasă de la clinică, era iarnă, era decembrie, învelit în tot felul de păături, era un pachet. L-a pus pe o măsuță și a început să desfacă... surpriză. A fost așa o persoană mică, roșie ca focul și care urla. Eu văzându-l am spus: “Ăsta este micul tigr”. Știam numai nemțește: “der kleine Tieger”. Așa mi-a rămas în minte. După aceea el a crescut... Era foarte curios, eu mă jucam... inventam diferite jocuri cu jucăriile mele și el venea acolo și vroia și el. Nu puteam să-l accept pentru că el îmi deranja joaca și atuncea mă baricadam, puneam scaune, tot felul de piese de mobilier și deodată el apărea de undeva de dedesubt. Apărea foarte bucuros... Când am ieșit din spital după scarlatină și am avut o perioadă de carantină... acolo pe strada Arboroasa era o încăpere unde eu eram izolat, dar ușa era cu geam. Și el de multe ori venea la geam, se uita la mine și îmi făcea semn. Mie îmi era dor de el. Când am ieșit prima dată împreună eu voiam să-l îmbrățișez. El era foarte surprins de asta. În general noi ne-am înțeles destul de bine. Când am fost la școală la Craiova, el era în clasa I și eu eram în cursul superior, când coboram de la etaj unde era clasa mea și vedea că mă salutau colegii lui: “Să trăiți domn elev”, el era foarte mândru și eu îl luam și îl duceam acasă. Mergeam împreună acasă. Atunci l-am dus pentru prima dată la cinematograful la Craiova. Pentru el a fost un eveniment deosebit, filmul era un western. Și când am intrat în holul unde era casa de bilete, el s-a strâns lângă mine și mergea așa, foarte speriat. Am cumpărat bilete, am intrat în sală, a început filmul și el mă întreba tare: “Ce este acum?” Îi spuneam: “Ăsta e un film cu Buffalo Bill”. “Ăsta e Buffalo Bill? ăsta

care trage acuma?” (*râde*). Eu îi făceam semn să se liniștească, dar el era iritat. Asta a fost prima dată.

Pe atunci cursul inferior era până în clasa a patra, iar din clasa a cincea până în clasa a opta era cursul superior. Eu care eram în clasa a cincea eram și eu mândru că mi se spune *Domn Elev*, era o formă de respect. (*Cum erau profesorii?*) În general au fost buni, cu niște excepții la Craiova. Dar începând cu Cernăuțiul am avut profesori buni. La geografie am avut un profesor, Spătaru, care a fost profesorul mamei mele. Și atunci tot întreba de mama, ce face, spunea că mama învăța mai bine decât mine... (*râde*). La Craiova am avut profesori buni, însă au fost niște excepții. Era un profesor, Comănescu, de contabilitate. Avea un stil propriu, foarte ciudat de a se purta cu elevii. În primul rând avea ce-avea cu mine și cu prietenul meu Wili. Știa că suntem refugiați și ne zicea polonezi la amândoi, ne-a pus într-o oală. “De ce-am plecat din Cernăuți?”, în fine, lucruri din acestea. Era tânăr absolvent al Academiei Comerciale pe atunci, din București, a venit repartizat profesor la liceul care se chema Liceul Gheorghe Chițu. Gheorghe Chițu a fost un ministru al finanțelor pe vremuri. Și... era original. Deci, noi eram pentru el polonezi. Bătaia nu era interzisă pe atunci. Și lua pe câte unul la palme, în fine... noi era stresați, pur și simplu că în orice moment lui i se năzărea ceva și nu era în regulă. (*Nu i-ați spus la tata?*) Tata era la Timișoara. Am mai multe întâmplări cu acest Comănescu. Prima întâmplare cu el... El era profesor de contabilitate. Mie mi-a plăcut materia asta, nu era de învățat papagalicește, era ceva practic și cu logică. Când am dat prima teză și a venit el cu tezele înapoi corectate, le-a distribuit fiecăruia și de la catedră striga catalogul. Și elevul respectiv se ridică în picioare și spunea ce notă are (*râde*). “Abagiu ce notă ai?” “Trei”. “Cum trei? Vino aici”. L-a scos la tablă, zice: “Da, trei”. I-a aplicat două palme. (*Dumneavoastră ce-ați pățit?*) Eu aveam zece. În fine, au mai fost câțiva care au primit niște palme și câteva invective care le-au fost adresate.... Și, vine rândul meu. “Ce notă ai?” Zic: “Zece”. “Cum zece? Ia vino aici”. O... acuma primesc o bătaie, m-am gândit. (*râde*). “Dă teza aicea, ia spune-mi ce-ai scris în teză”. Am spus. “După amiază vii în clasa... vii acolo”, nu știu ce clasă era, era o clasă paralelă. M-am dus acasă nu mi-a fost foame, nu mi-a fost nimica, după amiază m-am dus înapoi. Teza o confiscase el, și zice: “Ia spune ce-ai scris în teză?” Eu deja știam, în fine, îi spun tot ce știam, apoi se adresează clasei: “Vedeți, boilor, uitați-vă la acest refugiat sărac polonez, el învață bine pentru că nu vrea să-și supere părinții. Voi aicea huzuriți...” I-a făcut cu ou și cu oțet. Și pe urmă (*râde*) mi-a dat drumul. Asta era la Craiova. Comănescu... original, foarte original.

(*Povestii-mi puțin și despre fratele tatălui dumneavoastră.*) Fratele tatei era funcționar la telefoane. El datorită originii lui nesănătoase a ajuns muncitor la instalări de telefoane pe teren. (*A avut copii?*) O fetiță, verișoara mea. E aici vecină cu noi, pe strada General Dragalina. S-a căsătorit cu un neamț, Ossi Gross, cu care a avut doi copii, o fată și un băiat.

(*Cum vedeți acum acea perioadă grea, cu războiul, două refugii, comunismul...*) Eu consider că am fost favorizat de soartă, n-am trecut prin perioade prea grele. Părinții noștri s-au ocupat de noi, n-am dus lipsă de nimic. Bine, n-am fost răsfățați, dar am avut cele necesare. Au fost chiar îngăduitori, cu unele mici excepții. După aceea, când am ieșit de sub tutela părintească... în serviciu, mă rog, greutățile de la serviciu obișnuite ale unui oarecare. N-am avut probleme. Eu pot spune că nu pot să mă plâng, am avut o viață frumoasă, interesantă.

(*Dumneavoastră ați avut aplecare spre artă?*) Da, am avut. La Craiova mai ales eu făceam diferite caricaturi, glume cu diferite personaje de acolo din fabrica de zahăr. Toți erau refugiați... și până la urmă am și editat o revistă. Eu scriam o revistă pentru fratele meu. Când ne-am mutat la Timișoara fratele meu a preluat acest obicei de la mine. Avea un prieten, mai mic ca el, și el scotea o revistă, *Rândunelul*, așa se numea. Mai are fratele meu niște exemplare din acestea. Iar eu am trecut la ceva mai serios, *Lumea Veselă*. Și-am scos revista asta, o foaie, *Lumea Veselă*, cu caricaturi, cu text, câțiva ani la rând, cât am fost la Craiova. Veneam acasă sâmbăta și-atunci aduceam numărul proaspăt din *Lumea Veselă*. (*Era tipărit?*) Îl băteam la mașină, cât timp am avut mașină de scris. Cât n-am avut am scris cu creionul. Pe urmă am avut niște încercări să pictez. La un moment dat am și încercat să dau admitere la Institutul de Arte Plastice Nicolae Grigorescu, unde fratele meu era student, dar nu mi-a

reușit. Foarte bine că n-am reușit fiindcă nu mă descurcam în domeniul ăsta. *(Aveți vreun regret în viață, vreo bucurie deosebită?)* Un regret este acela că nu am urmași. Asta este ceea ce eu regret pentru că aș fiu fost un părinte bun. Am dus o viață normală.

Anul trecut când am vizitat Cernăuțiul mi-a plăcut foarte mult. Sigur, ultima locuință în care am stat, unde am și intrat, mi-a produs o oarecare părere de rău după viața de acolo. Dar, în general, Cernăuțiul... sper să mai merg acolo împreună cu fratele meu, pentru că nu am văzut destul.

(Mai există cineva din familia Flondor la Cernăuți?) Nu, nu mai există. *(Erau mulți Flondori la Cernăuți în perioada când erați acolo?)* Da... era primarul, Nicu Flondor, pe urmă era rezidentul regal, un fel de prefect, George Flondor și familiile lor. Aveau case în Cernăuți. E o perioadă care s-a dus.

(Vă mulțumesc pentru timpul acordat.) Mi-a făcut plăcere.